

БАНКАРИ УКРАЛИ ДРЖАВУ

(Gregg Barak, *Theft of Nation – Wall Street looting and federal Regulatory Colluding*, Rowman & Littlefield Publishing Group, Inc., Lanham – Maryland, 2012)

Посебну улогу у привредном јачању најразвијенијих држава од почетка двадесетог века па до данашњих дана, има банкарски сектор, али он је истовремено био и један од главних генератора великих финансијских криза. Прецизније речено, он је то био у sadejству с друга два кључна „иpавом и йолшйшком. Управо том темом бави се књига *Крађа нације – йљачка на Вол Стрйићу у дослуху с федералном режулацијом* (Theft of Nation – Wall Street looting and federal Regulatory Colluding) Грега Барака (Gregg Barak) која се појавила 2012. године и убрзо добила у САД неколико награда престижних научних удружења. Грег Барак је професор криминологије и криминалне правде на Универзитету Источни Мичиген (Eastern Michigan University) и бивши истакнути гостујућу професор на колеџу правде и безбедности Универзитета Источни Кентаки (Eastern Kentucky University), а основне области интересовања и истраживања којима се бави су криминалитет белог оковратника, људска права, правда, медији, кривично право и др.

Крађа нације се на нешто више од 200 страница, поред увода и закључка, састоји од седам целина, у којима аутор даје кратак приказ развоја највеће америчке кризе (2007/08. године), која се одиграла на Вол Стриту (у даљем тексту: ВС). Наведену кризу посматра из угла политике, економије, права и просечног грађанина који је, према овом аутору, претрпео највеће губитке. Дело није писано искључиво за правнике или економисте, прилагођено је просечно образованом читаоцу. Могло би се рећи да је Барак водио рачуна о многим појединостима, те се у склопу књиге налази и краћи речник који садржи економске (финансијске) термине, што знатно олакшава читање и разумевање *Крађе нације*.

На почетку *уводног дела*, аутор констатује да нико не зна укупан број кривичних

дела у САД, упркос напорима да се сва дела преброје. Према Уставу САД, постоје три федерална злочина за које грађани могу бити оглашени кривима: издаја, повреда приватности и фалсификовање. Мимо Устава, у важећем федералном Кривичном законнику из 1980, постоји око 450 кривичних дела, док као додатак постоји на хиљаде савезних прописа, на основу којих се могу изрећи одређене кривичне санкције. У последњих тридесетак година, број федералних затвореника је порастао је чак осам пута, док је број државних затвореника порастао четири пута. Аутор се пита да ли је такав след догађаја предмет хирова дискреционог понашања тужилаца и селективне правде. Као посебан проблем, наводи се казнени капацитет државе, где Барак већ на самом почетку изводи закључак да колективни утицај неспособности система (тј. оскудна или смањена средства) тежи да потисне или смањи вероватноћу за кривично гоњење сложених кривичних дела, као што су кривична дела повезана с криминалитетом белог оковратника, а која су истовремено извршена од особа с „најдубљим финансијским џеповима“ (мислећи пре свега на оне са ВС). Он наводи да постоји велик број изузетих од суђења (односно велик број ослобођених) за кривична дела која су повезана са злоупотребима на финансијском тржишту, а да се саме нагодбе спроводе по договору између великих инвестиционих банака с ВС, Комисије за хартије од вредности и Одељења за правосуђе САД. Као тренд, наводи податак да је од 1999. све мање оних који су оптужени за федералне злочине, а да од наведене године расте олигополија америчких банака. Уколико се посматрају последње две деценије, у 2011. години је најмањи број оптужених у вези с банкарским преварама (пре свега преваре у вези с хартијама од вредности). *Крађа нације* није дело које се бави

само финансијским преварама и њиховом контролом, колико у њој аутор покушава да објасни интеракцију права, моћи и богатства. Богатство, моћ и политички утицај доводе до „неутрализације закона“, што се дешава услед чињенице да су инвестиционе банке с ВС доминантан економски играч, а да је сам финансијски капитализам производ и генератор снаге који трансформишу контрадикторне владине процесе регулације и дерегулације (наравно, у корист оних најмоћнијих). Аутор прихвата став криминолога Вилијема Чемблиса (William Chambliss), који наводи да „док друштва производе средства за опстанак, она такође – истовремено производе и средства за пад, стварајући тако сталне дилеме и конфликте“.

Закон, моћ и богајство (О рејторици и реалности борбе против финансијске преваре на ВС) прво је од седам поглавља књиге. Главним узроком за стварање услова који су допринели настанку велике кризе крајем прве деценије 21. века Барак сматра доношење Закона о модернизацији финансијских услуга из 1999. године (Financial Services Modernization Act – AMFS). Наведени закон поништио је део Глас-Стигаловог закона (Glass-Steagall Act) из 1933. године, где је стајало да је „злочин ако било ко: банкар, брокер, дилер хартијама од вредности или осигуравајуће друштво, истовремено прима депозите и издаје хартије од вредности“. Не само кроз прво поглавље, него кроз цело дело, аутор заступа став да је Глас-Стигалов закон из 1933. године осигуравао да се не понови криза која се догодила тридесетих година у Америци, а која му је претходила. Стога не треба да чуди што је Барак књигу посветио успомени на Глас-Стигалов закон. И мада је крајем 2007. године усвојен Сарбанс-Окслијев закон (Sarbanes-Oxley Act – SOX), а који је представљао једну од најважнијих реформских мера корпорацијског права, он је пропустио да успостави механизме из 1933. који су укинута 1999. године. Барак сматра да је усвајање AMFS створило криминогену околину, јер је усвајање наведеног закона био врхунац успешне борбе економске и политичке елите да се у потпуности отарасе регулација старог режима.

Почетком трећег миленијума оснива се Оперативна група (ОГКП), која је требало да ради на расветљавању кривичних дела у области привредног пословања и корпора-

цијских превара. Интересантно је да само неколико месеци пре потпуног колапса америчке привреде, на свечаности поводом петогодишњице оснивања Групе, тужилац Алберто Гонзалес (Alberto Gonzales) проглашава победу над криминалитетом белог оковратника. То је само један од примера парадокса између реалности и реторике коју спроводе они који би требало да штите устав, закон и грађане.

Мимо добре реторике, а сурове реалности, радне групе (како ОГКП, тако и оне касније) у суштини су намењене да: усклађују моћ многобројних федералних агенција за спровођење закона; да спрече недела у корпоративним парницама и да инвеститорима врате самопоуздање. Ипак, у пракси се показало да су парнице и кривични поступци против „највећих“ (пре свега оних са ВС) биле изгубљене или неуспеле.

Администрација председника Обама основала је неколико надзорних тела, која би требало да спрече настанак и даљи развој финансијских малверзација (пре свега у области хипотекарних превара и превара везаних за хартије од вредности). Грег Барак оцењује да надзорна тела функционишу као институције социјалне контроле, али да своје значајне циљеве лоше испуњавају. У том смислу, прво поглавље завршава освртом на кратку историју америчких банака, од почетка деветнаестог века до данашњих дана, констатујући да се целокупно друштво налази у дубокој политичкој амнезији, а да се они који говоре користе „старом празном реториком“.

Друго поглавље објашњава „Понцијеву шему“¹, коју је применио Бернард Мејдоф (Bernard Lawrence „Bernie“ Madoff) у вези са својим инвестиционим пословима и крахом ВС. Мејдофова Понцијева шема једна је од највећих у историји модерног капитализма, а процене су да су њоме оштећени инвеститори за неколико десетина милијарди долара. Имајући у виду положај жртава, треба напоменути да су највеће жртве били милиони грађана који су, и поред поседовања милиона долара на рачунима, преко ноћи оста-

¹ Тип преваре којом је Чарлс Понци у двадесетим годинама двадесетог века, преварио на стотине инвеститора. Понцијева шема објашњава веома високе камате на позајмице инвеститорима (извор: U.S. Securities and Exchange Commission).

лих без тих средстава. Међутим, нису сви лоше прошли, постоје и они који су осигурали своја потраживања у износу до 500.000 америчких долара. Као Мејдофове жртве, јављају се и многобројни запослени, који не крију разочарање што су свој професионални живот посветили нечему што је на крају било осуђено на највећу пропаст у историји америчког пословања.

Што се тиче ВС, Барак посебно наводи преваре након усвајања AMFS 1999. године, када је велика четворка (Goldman Sachs, Lehman Brothers, Morgan Stanley, Solomon Brothers) искористила нову регулативу, како би у промет пустили своје ризичне финансијске производе – пре свега за куповину непокретности, који су били примамљиви просечном грађанину, што је довело до експанзије на хипотекарном тржишту. Из тог разлога, криза у вези с непокретностима и даље траје. Додатну заблуду створило је постојање највиших (лажних) кредитних рејтинга (А-А-А).

У трећем поглављу аутор прави разлику између два основна периода регулације финансијског тржишта (период од кризе тридесетих година двадесетог века до 1980. и период након 1980. године, који је кулминирао доношењем AMFS 1999. године). Период након 1980. године, симболично назива „америчким сном број 2“ – циљ више није имати само кућу, него је циљ преко ноћи створити на десетине милиона долара на ВС. Говорећи о главним победницима последње велике кризе, Барак наводи највеће банке са ВС, које су остале нетакнуте (примери исплата огромних бонуса на рачуне појединца са ВС) и управо је то парадокс, да они који су одговорни за велику кризу из исте излазе као највећи победници. За разлику од идеологије слободног тржишта и преваре минимализма, криминолози траже разумевање ВС плачке и масовне виктимизације. Капитализам схвата као економски систем фрагментарних, неуједначених и контрадикторних тржишта ризика и награда. Управо је та неуједначеност довела до јављања велике масе оштећених лица и финансијског уништавања дела средње класе у Америци.

Четврто, пето и шесто поглавље, могу се сматрати кључнима, јер аутор у њима посебно обрађује положај жртве из угла криминологије и виктимологије, изводи одређене закључке, које на крају понавља на последњим страницама *Краће нације*. Пиониром

теорија о криминалитету белог оковратника сматра се Едвин Сатерленд (Edwin Sutherland), а кроз неколико деценија развило се три групе теорија које покушавају да објасне криминалитет белог оковратника: теорије о социјалном учењу (социјалне теорије), структуралистичке теорије и теорије рационалног избора. Од 1980. године, криминолози почињу да прибегавају интегрисаном моделу приступа злочину и контроли криминалитета.

Барак издваја три велика приступа: интегрисани приступ криминалитету белог оковратника, интерактивни модел организационе контроле превара и интерактивни модел институционалне финансијске контроле превара. Истовремено формулише реципрочни модел, који почива на линеарном моделу Ке Ванга (Ke Wang), наводећи да преваре у вези с хартијама од вредности настају услед повезаности: оних који контролишу преваре, утицаја корупције на тржишту и капацитета самог система.

На основу изведених закључака и формулисане теорије Барак ствара модел финансијског краха ВС, који се састоји из четири кључна елемента: злоупотреба инвестиционих банака, високоризичних кредита, прецењених кредитних рејтинга и регулаторних пропуста.

Посебно је интересантно што аутор наводи низ примера из праксе и ставове појединих судија, аналитичара и криминолога у вези с њима. Спорови који су вођени у вези с кризом на ВС, решавани су на један од три начина: путем грађанских парница, кривичног поступка или путем споразума о признању кривице.

Седмо и последње поглавље бави се одговором САД на кризу, у виду велике финансијске реформе и Закона о заштити потрошача из 2010. године. Неке од основних идеја тзв. Дод-Френковог закона (Dodd-Frank Act) из 2010. године су: заштита инвеститора, транспарентност и одговорност за примамљиве финансијске производе, реформисање федералних резерви, затварање регулаторних празнина, реформе хипотека, заштитни фондови, осигурање и сл. И мада Барак не оспорава сам концепт закона и основне идеје које су у њему представљене, доводи у сумњу његову примену, што због политичке реалности у којој се америчко друштво налази, то и због чињенице да наведени закон није успоставио механизам Глас-Стигаловог

закона из 1933. године, чији се концепт показао као успешан за спречавање колапса пуних шест деценија.

На крају, као издвојена целина, налазе се закључна разматрања. Осврћући се на претходних седам поглавља, аутор критикује слободно финансијско тржиште, онако како је од 1999. године постављено у Закону о модернизацији финансијских услуга. Давање велике слободе банкама и другим институцијама с ВС, доприноси даљој виктимизацији и пропасти средње класе у САД. Он сматра да и даље постоји јак подстицај за највеће да наставе да врше преварне радње, зарад личног интереса, јер се Америка није показала као довољно јака (финансијски и кадровски) да томе стане на пут. У том смислу, подсећа да је образложење Владе за спасавање оних „који су превелики да би пропали“ поткрепљена тврдњом да је то неопходно, јер се привреда не би могла опоравити све док финансијски систем у потпуности не оздрави.

Уколико би се посматрали ставови аутора који су изнети у књизи, могло би се рећи да Грег Барак свакако припада правцу у криминологији, који се назива „радикална (критичка) криминологија“². Зато не треба да чуди што у књизи на неколико места цитира В. Чемблиса, који се сматра једним од најоригиналнијих криминолога модерног доба. *Крађа нације* је дело које завређује пажњу,

² О радикалној криминологији, вид. више: Ђорђе Игњатовић, *Криминологија*, Београд 2010, стр. 82–85.

јер представља другачије виђење свега што је допринело настанку једне од највећих економских криза у Америци. Спој криминолошких истраживања, изучавања праксе, изјава појединих учесника у судским поступцима, статистичких података и писања медија, обогатили су аргументацију аутора, а изведени закључци на основу датих података представљају снажан удар на основне идеје на којима почива модерно друштво, капитализам и либерално виђење економије и тржишта. Барак циља у суштину правних и економских проблема који су допринели кризи и изводећи конструктивне закључке, даје предлоге шта би требало променити, односно на примеру законских аката – „шта би старо требало задржати“. Америчком друштву замера заборавност и зато историјски примери, које аутор хронолошки наводи, треба читаоца да наведу на размишљање и преиспитивање. Истицање заборавности народа и примера великих превара у Америци чине дело занимљивијим јер се одређени проблеми које је аутор изнео могу применити и на друге „покрадене нације“.

И мада је аутор у делу изнео доста критика, своје дело завршава на оптимистичан начин, наводећи да: „уз обновљену инфраструктуру, милионе грађана који ће поново бити запослени и студента без дугова, оболели сектор привреде ће бити обновљен, стварајући тако нову еру иновација и просперитета за све“.

Никола Вујичић

UDC 355:929 Stratimirović Đ.

ЂОРЂЕ СТРАТИМИРОВИЋ ПОНОВО МЕЂУ СРБИМА

(Ђорђе Стратимировић, *Усјомене*, друго издање приредио Жарко Димић, Мало историјско друштво – Нови Сад, Нови Сад 2013)

Прошло је тачно 100 година како је син генерала Ђорђа Стратимировића објавио његове *Усјомене* на српском језику. *Усјомене* су састављене 1894. године тако што их је генерал Стратимировић диктирао својој кћерки Љубици. Десет година касније Страти-

мировић је своје успомене написао и на немачком језику. Оне су под насловом *Was ich erlebte* објављене у Бечу 1911. а *Усјомене* на српском, уз додатке које је приредио његов син Ђорђе Ђ. Стратимировић, 1913. године. У *Усјоменама* генерала Стратимировића на